

LENKA LACHMANOVÁ

VÝVOJ A ÚSPĚŠNOST MODELŮ INTEGRACE IMIGRANTŮ (NA PŘÍKLADU RAKOUSKA, FRANCIE A NIZOZEMSKA)

L. Lachmanová: *Development and effectiveness of models of immigrant integration: the case of Austria, France and the Netherlands*. – Geografie–Sborník ČGS, 112, 2, pp. 221–236 (2007). – This paper deals with contemporary relevance of the classical typology of „integration models“ in the case of Austria, France and the Netherlands. Based on the latest development in the field of integration policy, it shows great changes in integration approaches and thus queries the validity of integration typology for these countries. It tries furthermore to compare the level of integration of immigrant population in order to confront the effectiveness of different states' approaches to the process of immigrant integration.

KEY WORDS: integration policy – models of integration – immigration – indicators of integration.

Úvod

Západní Evropa je na počátku 21. století nejen vystavena již po několik desítek let trvajícím imigračním proudům, ale především čelí problému jak přistěhovatce a jejich potomky co nejefektivněji integrovat¹ do přijímající (majoritní) společnosti. V průběhu minulého století začaly jednotlivé západoevropské státy, stejně jako o několik desítek let dříve zaoceánské imigrační země (USA, Kanada či Austrálie), hledat cesty, jak nakládat s cizinci usazujícími se na jejich území, a postupně tak definovaly své integrační přístupy vůči přistěhovalcům. Integrační přístup státu lze chápat jako soubor používaných nástrojů a politik. Zahrnuje především imigrační politiky, kterými stát určuje kolik a jakých cizinců a na jak dlouhou dobu přijme, a integrační politiky, jež ovlivňují pozici imigranta v přijímající společnosti (Hammar 1985 podle Doomer-nik 1998). Dále to jsou politiky naturalizační, upravující možnosti a podmínky nabývání státního občanství cizinci, ale také politiky antidiskriminační, které zabráňují diskriminaci osob odlišného etnického původu. V širším pohledu jsou součástí integračního přístupu státu téměř všechny jeho politiky, neboť jsou zpravidla adresovány všem obyvatelům státu, a tudíž se dotýkají i imigrantů a jejich postavení ve společnosti.

Přístupy států k imigračním populacím měly mezi sebou často shodné rysy pramenící například ze společného historického a kulturního dědictví, z podobného procesu vytváření národního státu či z obdobné etnické skladby imi-

¹ Termíny „integrovat“ či „integrace“ jsou v článku používány bez normativní konotace, tj. jako označení pro proces začleňování imigrantů do socioekonomického, právního a kulturního systému majority a pro výsledný stupeň propojenosti (Wolf, Tudose 2005).

grantů. Na druhou stranu však bylo možno odhalit řadu zásadních rozdílů, především v celkové koncepci a cílech integračního procesu, jež se státy snažily naplňovat. Na základě těchto podobností a rozdílů vykrystalizovalo několik druhů typologií, které dle různých třídících aspektů definovaly generalizované modely a k nim přiřazovaly jednotlivé země. Pravděpodobně nejpoužívanější typologii s globálním geografickým záběrem, jejímž třídícím znakem je celkový integrační přístup státu, představuje rozdělení zemí do tří integračních modelů: diskriminačního (differential exclusionary model), asimilačního a multikulturního² (Castles, Miller 2003; Drbohlav 2001).

Přestože tato klasifikace nejvýstižněji charakterizovala integrační přístupy mezi 70.-90. lety minulého století, je i dnes stále široce akceptována. Jedním z cílů tohoto článku je proto na empirickém základě tří států (Rakouska, Francie a Nizozemska), jež bývají citovány jako typičtí reprezentanti jednotlivých modelů, stručně dokumentovat vývoj těchto modelů s důrazem na postižení změn v integračních přístupech, které se odehrávají zejména od konce 90. let minulého století. V této souvislosti se chceme také zamyslet nad současnou relevancí používání integračních modelů, které bývají často zjednodušujícím způsobem aplikovány jako integrační „nálepky“ pro některé státy.

S odlišnými integračními přístupy je také neodbytně spojena otázka, která zajímá nejen odborníky, ale i politiky a veřejnost, a to, který z těchto modelů (resp. států) je v procesu integrace přistěhovalců nejúspěšnější? Je to snad francouzský asimilační přístup se svými někdy skryté, jindy otevřeně revolujícími imigračními předměstími? Či snad nizozemský přístup, který kdysi podporoval kulturní různost, ale dnes už vyžaduje připravenost k integraci po potenciálních imigrantech ještě před jejich odjezdem ze země původu? Rovněž je důležité se ptát, zda je vůbec možné podat na zmíněnou otázku jednoznačnou odpověď. Můžeme vzhledem k odlišným socioekonomickým, sociokulturním a historickým kontextům jednotlivých zemí, odlišným strukturám jejich imigračních populací a různě definovaným cílům integračního procesu určit, který ze států je v pomyslném integračním závodu vítězícím subjektem? Článek se pokusí tyto problémy metodicky a analyticky uchopit a následně i zodpovědět. Článek vychází z datové základny a závěrů diplomové práce autorky (viz Lachmanová 2006) a je třeba ho chápat jako prvotní sondu do dané problematiky.

Přestože se článek explicitně nevěnuje problematice integrace imigrantů v Česku, mají jeho hlavní zkoumaná témata relevanci i pro náš stát. Předně z přiblížení jednotlivých integračních modelů a jejich proměn můžeme čerpat inspiraci pro tvorbu vlastního integračního přístupu, který prozatím není zřetelně formulován. To, že se český přístup k integraci imigrantů tvoří až nyní, tak lze do jisté míry chápat jako výhodu, neboť můžeme těžit z bohatých zkušeností ostatních evropských států. Navíc přihlédneme-li ke komparativnímu hodnocení úspěšnosti jednotlivých integračních přístupů, lze se pak částečně vyvarovat aplikaci těch nástrojů integrační politiky, které neměly v daných státech kýžený dopad, a naopak použít ty, díky kterým jsou dané státy v určitých aspektech integrace úspěšnější. Avšak je třeba mít na paměti, že ús-

² Lze se setkat také s odlišnými označeními jednotlivých modelů. Castles (1995) používá označení model diferenčně-exkluzivistický, asimilační a pluralistický. Obdobnou klasifikaci, ovšem jen v evropském měřítku, používá také Hollifield (1997 podle Entzinger 2000), jenž vymezuje modely nazývá guestworker model, asimilační model a model etnických menšin (ethnic minorities model), či Baršová a Barša (2005), kteří mluví o etnicko-exkluzivistickém, asimilačním a pluralistickém modelu.

pěšnost nástrojů je vysoce závislá na lokálních podmínkách imigrace a integrace, ale i na celkovém kontextu společenského vývoje, tudíž aplikace stejného nástroje v různých zemích není zárukou stejných výsledků.

2. Integrační modely včera a dnes

Rozdílné integrační přístupy států k imigračním populacím jsou základním klasifikačním aspektem integrační typologie, kterou charakterizují například Castles (1995), Castles a Miller (2003) či nověji Baršová, Barša (2005). Jsou rozlišovány tři základní integrační modely, přičemž je nutné si uvědomit, že bychom těžko hledali státy, které by zcela odpovídaly popisům těchto modelů, neboť jednotlivé země se pouze blíží k některému z modelů. Zejména tzv. tradiční imigrační země navíc prošly během své imigrační historie všemi modely (Drbohlav 2001).

Diskriminační model je charakteristický pro země, kde je národ koncipován na základě společného původu. Přijímání imigrantů je tedy už z definice problematické, navíc pobyt přistěhovalců je považován za dočasný. Jako příklady bývají uváděny Švýcarsko, Německo a Rakousko, v globálním pohledu též země Perského zálivu či Japonsko. Imigrační politiky zde mají tendenci vést k exkluzi (např. omezování sjednocování rodin či neudělování bezpečných pobytových států), v podobně restriktivním duchu jsou definovány i politiky naturalizační. Imigranti jsou akceptováni jen v určitých oblastech veřejného života (zejména na pracovním trhu), v ostatních sférách mají jen omezené možnosti uplatnění. Výsledkem takových politik je existence segregovaných etnických menšin.

Asimilační model předpokládá, že se imigrant „vzdá svých odlišných jazykových, kulturních či sociálních charakteristik a stane se neodlišitelným od majoritní společnosti“ (Castles, Miller 2003, s. 250). V průběhu historického vývoje byl v tomto modelu jednostranný proces asimilace postupně nahrazován integrací v „mírnějším“ asimilačním duchu, aniž by byl změněn hlavní cíl – splynutí s majoritou. Za stát tradičně uplatňující takový přístup k imigrantům je považována Francie.

Model multikulturní naopak nabízí získání práv ve všech sférách společnosti a toleruje specifika přistěhovaleckých komunit. Stát za hlavní jednotku integrace považuje právě etnickou komunitu, nikoliv imigranta jako jedince. Model se uplatňoval ve dvou hlavních variacích. Jednou z nich je tzv. „laissez-faire“ přístup používaný v USA, kde vláda akceptuje etnické komunity, avšak aktivně se nepodílí na jejich udržování či rozvoji. Druhou variací představovaly Kanada, Austrálie, Švédsko či Nizozemsko, které nejen tolerovaly etnické komunity, ale i aktivně podporovaly jejich fungování.

Tyto modely byly definovány především na základě odlišné reakce států na ukončení pracovní migrace v 70. letech minulého století³ a na přítomnost přistěhovalců z této migrační vlny, ale též i imigrantů z bývalých kolonií přistěhovalých v důsledku rozpadu koloniálního uspořádání světa. V případě tradičních imigračních zemí pak státy hledaly cesty k integraci komunit již trvale usazených migrantů, stejně jako i původního obyvatelstva. Ovšem migrační realita vyspělých zemí západního světa na přelomu 20. a 21. století,

³ Za výjimku můžeme považovat asimilační model, který se formoval především v USA a Francii již od konce 19. století v reakci na masové imigrační vlny spojené s novověkými modernizačními procesy (industrializací, urbanizací, demografickou revolucí).

charakterizovaná přísně regulovanou a selektivní pracovní migrací, typovým rozrůzněním toků, dlouhodobou přítomností a demografickým růstem imigračních populací, vysokou politizací problematiky migrace a integrace cizinců, ale též i nepominutelnými standardy lidských práv, je značně odlišná a nese s sebou i jiné podmínky pro integraci.

Proměny v integračních přístupech se u mnoha států vydaly stejným směrem a dochází tak ke sblížování integračních modelů. Konvergenční tendence jsou patrné například ve sféře naturalizačních politik (posilování role *jus soli*⁴ a zpřístupňování naturalizačních procedur) či v oblasti rozšiřování občanských práv dlouhodobě pobývajících imigrantů ze třetích (nečlenských) zemí ve státech Evropské unie. Dále dochází k odklonu od speciálních integračních politik směrem k zahrnutí imigrantů do obecných integračních opatření pro všechny znevýhodněné (tzv. *mainstreaming*), s výjimkou zavádění (stále častěji povinných) integračních programů zaměřených na výuku jazyka a základní kulturně-hodnotovou i praktickou orientaci v přijímající společnosti (Niessen 2000; Heckmann 1999; Baršová, Barša 2005; Barou 2001; Entzinger, Biezeveld 2003; Carrera 2006). Některé západoevropské státy se tak vydaly na cestu hledání nového integračního přístupu na pomezí mezi asimilační a multikulturní filosofií, jež si z multikulturalismu bere respekt ke kulturní pluralitě, avšak důraz klade na jedince a na společné prvky mezi imigranty a majoritou (Baršová, Barša 2005; Entzinger, Biezeveld 2003). Z asimilacionismu pak přebírá předpoklad přijetí hodnot demokracie, rovných příležitostí a zvládnutí majoritního jazyka, ovšem bez nutnosti přijetí jediného způsobu života nebo kultury (Joppke, Morawska 2003 podle Baršová, Barša 2005). Někteří autoři již v tomto smyslu hovoří o novém evropském integračním modelu – tzv. modelu občanské integrace, jež lze chápat jako model integrace jedinců při současném kladení důrazu na jejich povinnosti v oblasti jazykové a politické kultury, ale bez požadavku na celkovou asimilaci (Baršová, Barša 2005). Tvzení o překonání tradiční typologie integračních modelů můžeme dokumentovat na vývoji tří evropských států, jež patří mezi hlavní imigrační země západní Evropy.

2.1 Diskriminační model: Rakousko

Imigrační populace Rakouska byla výrazně navýšena především v důsledku státem řízené náborové pracovní migrace 60. let a následnému slučování rodin *gastarbeitřů*⁵. Významné byly rovněž přílivy uprchlíků zpoza „železné opony“ i po jejím pádu v roce 1989 (Jandl, Kraler 2003; Nationaler Kontaktpunkt 2004). V polovině 70. let 20. století zavedlo Rakousko restriktivní zákon o zahraniční pracovní síle, který byl v průběhu devadesátých let doplněn o kvótu, která udávala maximální možný podíl zahraniční pracovní síly na rakouském trhu práce (9–10 %). Později byl kvótní systém aplikován i na celkové řízení imigrace skrze každoroční určení maximálního počtu pobytových povolení (Jandl, Kraler 2003; Appel, Wohlgenannt, Fernández de la Hoz 2005). Rakousko nemělo až do 90. let žádný politický koncept na podporu integrace.

⁴ Princip *jus soli* přiznává občanství každému narozenému na území daného státu (Bauböck 2005).

⁵ *Gastarbeiter* je vžitě označení zahraničních pracovníků v období 50.–70. let 20. století, jejichž příchod byl motivován hospodářským rozvojem západoevropských zemí, avšak jejich setrvání bylo chápáno pouze jako dočasné. Tito imigranti v cílových zemích většinou přesto setrvali a v důsledku procesu slučování rodin během několika let početně rozšířili své řady.

Teprve ve druhé polovině 90. let vláda prosadila sadu reforem, které vycházely ze společného principu „integrace před další imigrací“ (Jandl, Kraler 2003).⁶

V řadě aspektů si současný rakouský integrační přístup zachovává rysy odpovídající diskriminačnímu modelu. Takovou charakteristikou je již zmíněný restriktivně-rotační kvótní systém, jenž je uplatňován jak pro pracovní migraci, ať už „trvalého“ charakteru pro vysoce kvalifikovanou pracovní sílu, anebo dočasného charakteru pro ostatní pracovníky, tak i pro migraci rodinnou v rámci slučování rodin občanů ze třetích zemí. Pro migraci trvalého charakteru však tento systém ztrácí na účinnosti z důvodu zvyšující se imigrace občanů ostatních členských zemí „Evropské patnáctky“, kteří v rámci volného pohybu osob stojí mimo kvótní systém, ale především v důsledku nárůstu počtu naturalizovaných imigrantů ze třetích zemí a příchodem jejich rodinných příslušníků, jenž není kvótně regulován (König, Perchinig 2005; Biffl 2005). Rostoucí počet naturalizací však nelze interpretovat jako znak liberalizace státoobčanské politiky, ale spíše jako splnění stanovených kritérií (zejména délky pobytu) u velkého počtu trvale žijících cizinců (Biffl 2005)⁷. Občanství je i nadále chápáno jako závěrečný, nikoliv iniciační, stupeň integrace a v mezinárodní komparaci je rakouský systém udělování občanství považován za restriktivní (Howard 2005; Appel, Wohlgenannt, Fernández de la Hoz 2005).

Na rozdíl od modelového předpokladu však byli imigranti (především trvale pobývající) výrazně začleněni i do rakouského sociálního systému (přístup k podpoře v nezaměstnanosti i k dalším nástrojům politiky zaměstnanosti, k příspěvkům na dítě aj.; Appel, Wohlgenannt, Fernández de la Hoz 2005; ZEBRA 1999). V důsledku federálního uspořádání Rakouska mají však jednotlivé spolkové země rozsáhlé pravomoci, a část sociálního systému tak nepodléhá spolkovým standardům a podmínky integrace se mohou regionálně lišit. Tak je tomu například u přístupu imigrantů k obecnímu (sociálnímu) bydlení (Biffl 2005; König, Perchinig 2005).

Rakousko učinilo významný krok mimo svůj tradiční integrační přístup, když v roce 2003 zavedlo povinné speciální integrační opatření zaměřené na rozšíření jazykových znalostí a zvýšení kulturní integrace imigrantů. Toto opatření je realizováno skrze „integrační smlouvu“ (Integrationsvereinbarung) mezi státem a imigrantem, jenž se v případě nedostatečné znalosti němčiny⁸ zaváže k absolvování třístahodinového jazykového integračního kurzu pro dosažení znalosti jazyka na úrovni A2 evropského jazykového referenčního rámce. Finanční náklady integračního kurzu nese především sám imigrant, stát mu v případě rychlého absolvování kurzu může uhradit polovinu ceny. Cílovou skupinou tohoto opatření jsou nejen všichni imigranti ze třetích zemí žádající o trvalé bytové povolení (vyjma osob přistěhovalých v rámci kvóty „vysoce kvalifikovaná pracovní síla“), ale také ti, kteří žijí v Rakousku trvale od roku 1998 a žádají o prodloužení bytového povolení (s výjimkou osob, které minimálně 5 let studovaly rakouské veřejné školy; ICMPD 2005; König, Perchinig 2005; Carrera 2006). K posílení rovnoprávného postavení imigrantů má také přispět antidiskriminační legislativa pro potírání nerov-

⁶ Součástí reformních opatření bylo např. zavedení systému postupného upevňování bytového povolení, kdy se po 5, 8 a 10 letech pobytu zvětšoval rozsah s ním spojených práv pro občany třetích zemí.

⁷ V polovině 90. let získalo průměrně ročně rakouské občanství 16 000 osob zatímco v roce 2004 již 42 000 imigrantů (Demographisches Jahrbuch 2004).

⁸ V případě ngramotnosti musí imigrant absolvovat ještě speciální výukový modul, jenž může být zcela hrazen státem v případě rychlého absolvování.

ného zacházení s osobami jiného rasového či etnického původu, kterou rakouské právo uznalo na základě transpozice příslušné evropské směrnice (43/2000/ES) v roce 2004 (RAXEN National Focal Point Austria 2004).

2.2 Asimilační model: Francie

Kořeny francouzského asimilačního modelu sahají až do 19. století. Francie již tehdy sama sebe chápala jako otevřeně imigrační zemi, přijímající přistěhovalce nejen z ekonomických důvodů, ale též z důvodů populačních. Oba tyto důvody spolu s ideologicko-politickými aspekty (koloniální historie Francie) stály i v pozadí poválečné migrace. Po zastavení pracovní migrace v souvislosti s celosvětovou hospodářskou krizí poloviny 70. let minulého století byla obdobně jako v jiných evropských zemích migrace transformována na trvalou migraci rodinného charakteru (slučování rodin), s hlavními zdrojovými oblastmi v zemích Maghrebu a Turecku (Gevrey 2003, Barou 2001, Guyomar 1999, Weil 2005).

K začlenění imigrační populace používal francouzský stát v 70. a 80. letech upravenou verzi svého předválečného asimilačního modelu, přičemž od imigranta očekával „přijetí francouzských hodnot (svoboda, rovnost, bratrství, spravedlnost, sekularismus, občanství a demokracie) spolu s odsunutím původní kultury (i jazyka a náboženství) do soukromého života“ (Wihtol de Wenden 2005, s. 62). Za další charakteristiku francouzského asimilačního modelu je považováno relativně snadné získání francouzského občanství bez nutnosti vzdání se původní státní příslušnosti (Costa-Lascoux 1999, Freedman 2004, Barou 2001).

I na začátku 21. století jsou stopy asimilačního modelu ve Francii patrné. Tlak státu na vyšší míru kulturní integrace skrze univerzální sekularismus veřejného života se projevil před třemi roky, kdy byl po několika letech debat přijat zákon o zákazu nošení nápadných náboženských symbolů ve veřejných školách, tzv. šátkový zákon (Baršová, Barša 2005; Freedman 2004). Avšak rigidní kulturní homogenita již není cílem integračních snah. Od 80. let, kdy získali imigranti sdružovací právo, vzniklo mnoho etnických organizací, které formulovaly své požadavky na veřejné scéně. Ze strany státu pak došlo k výraznému navýšení podpory činnosti těchto sdružení, zejména v kulturní oblasti (Wihtol de Wenden 2005, Haut conseil a l'intégration 2006).

Zásadní novinkou ve francouzském integračním přístupu, který tradičně zahrnoval imigranty do obecných integračních politik (především do „štědrého“ sociálního systému), je zavedení povinného speciálního integračního programu („Programme d'accueil et d'intégration“). Jeho cílem je vytvoření kvalitní a územně dostupné „politiky přijetí“, která se zaměřuje na všechny imigranty získávající poprvé povolení k pobytu nejméně na jeden rok a usiluje o jejich integraci do majoritní společnosti skrze integrační kurzy. Imigranti v jejich rámci absolvují jazykové kurzy v rozsahu 200 až 500 hodin, kurzy občanské výchovy a musí slíbit respektování základních hodnot a právního řádu Francouzské republiky. Politika integračních kurzů má tedy obdobný charakter jako v případě Rakouska, avšak s tím rozdílem, že je plně hrazena státem (Bisson 2004, Carrera 2006, ICMPD 2005).

Francouzský stát ve vztahu k imigrantům tradičně používal rovnostářský princip, neuznáváje etnické odlišnosti a z nich plynoucí specifické problémy imigrantů. Avšak i Francie již několik let aktivně buduje systém proti diskriminaci na základě původu, fyzického vzezření či jména (Weil 2005, RAXEN National Focal Point France 2004). Diskriminační problémy se však zdají být

hluboce zakořeněné nejen na trhu práce, ale i ve vzdělávacím systému či státních institucích, a tak je v dnešní Francii živě debatováno možné řešení této situace skrze uplatnění politiky „pozitivní diskriminace“ (preferenčního zacházení) vůči imigrantům a jejich potomkům, což je v přímém rozporu s tradičním francouzským republikánským egalitarismem (Weil 2005, Mongin 2004).

2.3 Multikulturní model: Nizozemsko

Na rozdíl od Francie nizozemský integrační model využíval tzv. pozitivní diskriminaci ve formě proporčního zaměstnávání etnických menšin ve veřejném sektoru jako lék na jejich vysokou nezaměstnanost. Tento nástroj, jehož úspěšnost nebyla příliš velká, byl jedním z mnoha, které byly aplikovány v rámci „Politiky etnických menšin“, definované počátkem 80. let minulého století. Cílem této speciální integrační politiky, považované za základ nizozemského multikulturního modelu, bylo zajištění rovné participace vybraných minorit v hlavních oblastech socioekonomického života (na trhu práce, ve vzdělávání, v bydlení) a podpora tvorby multikulturní společnosti. Za významné subjekty pro realizaci těchto cílů byly považovány etnické organizace. Součástí nizozemského přístupu byla také celková emancipace imigrantů a jejich plnohodnotné zapojení do veřejného života, plynoucí z tradičního pilířovitého uspořádání nizozemské společnosti a systému participace náboženských a sociálních skupin na veřejném životě skrze vlastní institucionální struktury. Tato integrační politika byla formulována v reakci na trvalou přítomnost postkoloniálních migrantů (z Indonésie, Surinamu či Nizozemských Antil), stejně jako gastarbeitřů a jejich rodin (Doomernik 1998; Vermeulen, Penninx 2000; Penninx, Garcés-Mascareñas, Scholten 2005).

Poslední desetiletí 20. století však přineslo zásadní zlom v uplatňovaných integračních nástrojích státu. „Politika etnických menšin“ byla shledána nedostatečným nástrojem k odstranění nerovností v socioekonomické sféře, navíc se v městských společnostech začala výrazně objevovat sociální i residenční segregace etnických komunit (Entzinger, Biezeveld 2003). Vláda proto zavedla novou integrační politiku orientovanou na individualizované začleňování imigrantů do občanské společnosti. Ústup od speciálních opatření pro etnické menšiny zejména v sociokulturní sféře vedl k jejich zahrnutí pod obecné kohezní politiky pro znevýhodněné. Nejvýznamnějším „novým“ opatřením bylo zavedení povinných integračních kurzů pro nově přistěhovalé imigranty ze třetích zemí již v roce 1998. Cílem bylo zajistit v co možná nejkratší době základní orientaci imigranta v nizozemské společnosti, prostřednictvím ovládnutí holandštiny, seznámení se s hodnotami, normami a institucemi přijímající společnosti, stejně jako s fungováním trhu práce (Vermeulen, Penninx 2000; Penninx, Garcés-Mascareñas, Scholten 2005; Doomernik 2005). Po rozvíření celospolečenské debaty o neúspěchu multikulturalismu v prvních letech nového milénia, jež byla reflexí nejen objektivních problémů společnosti a subjektivně zabarvených názorů o ztrátě kulturní identity Nizozemska, ale také negativního naladění veřejného mínění a volebního úspěchu strany Lijst Pim Fortuyn, byl dále posílněn tento sociokulturně homogenizační trend integrační politiky.

Povinné integrační kurzy byly v posledních dvou letech reformovány a zpřísněny. Předepsanou zkoušku z občanské integrace (jazyka a nizozemských realit) tak musí absolvovat nejen nově příchozí (včetně pracovních imigrantů), ale i dlouhodobě pobývajících v Nizozemsku, přičemž finanční náklady

nese plně imigrant (ICMPD 2005). Navíc došlo k propojení procesu imigrace s integračním procesem skrze nutnost prokázat jistou míru připravenosti na integraci do cílové společnosti ještě před samotným odjezdem ze země původu. Imigranti, kteří usilují o trvalý pobyt, což se týká především imigrace z rodinných důvodů⁹, tak mají povinnost složit na své finanční náklady zkoušku ze základní znalosti holandského jazyka a společnosti na nizozemských ambasádách ještě před vydáním pobytového oprávnění (Carrera 2006). Za významný, spíše však symbolický odklon od multikulturního modelu lze také považovat návrh zákona o zákazu nošení islámské burky na veřejných prostranstvích, jenž na podzim 2006 předložila nizozemská vláda.

3. Úspěšnost integračního procesu ve sledovaných zemích

Jak bylo dokumentováno výše, státy používají odlišné integrační přístupy k zapojení svých imigračních populací do majoritní společnosti. Lze proto soudit, že i výsledky integračního procesu budou mezi státy rozdílné. To vede k zásadní otázce, který ze států dosahuje nejlepších výsledků na poli integrace imigrantů?

Takto obecně položená otázka vyžaduje komplexní hodnocení kombinace specifických imigračních prostředí a specifických imigračních skupin. Vycházejíce z obecných charakteristik integračních modelů, státy směřují k jiným žádoucím cílům integračního procesu (považují tedy za „úspěšnou integraci“ jiný stav), a mezistátní komparace úspěšnosti tak velmi závisí na úhlu pohledu, resp. na definici úspěšné integrace. Dále struktura imigrační populace je mezi státy značně odlišná, přičemž se k procesu integrace váže nejen skrze etnický původ imigrantů (významná je především kulturní blízkost imigrantů vůči majoritě), ale zásadní je také struktura z hlediska času reprezentovaná délkou pobytu i věkem při příchodu imigrantů do cílové země.¹⁰ Budeme-li vycházet z „neutrálního“ pohledu na výsledný stav integračního procesu jako na situaci takového začlenění do socioekonomického, právně-politického, kulturního i geografického systému majority, ve kterém mají imigranti pozice podobné pozicím neimigrační populace (Wolf, Tudose 2005; Doomernik 1998; Drbohlav, Černík, Dzúrová 2005), pak zde vyvstává problém analytického uchopení takto komplexního stavu.

Jednou z možných cest je koncepce integrace (např. Heckmann 1999; Entzinger, Biezeveld 2003) spojená s rozložením integračního procesu do několika základních dimenzí/ sfér (např. sféra socioekonomické integrace, kulturní integrace, identifikační integrace aj.). Tyto sféry je tak možno lépe analyticky popsat a výsledný stav celkové integrace je jejich syntézou. Výzkum jednotlivých oblastí integrace je možno v tomto případě založit na identifikování „objektivních“ indikátorů míry integrace, které vycházejí z již sebraných statistických dat (Garson, Thoreau 1999).

3.1 Metodická východiska

Pro pokus o komparativní zhodnocení úspěšnosti integrace ve Francii, Rakousku a Nizozemsku byla použita právě metoda indikátorů míry integrace.

⁹ Pracovní migranti, stejně jako občané států EU a řady dalších vyspělých států (USA, Austrálie, Japonsko aj.) mají udělenou výjimku.

¹⁰ Navíc integrační proces má dlouhodobý charakter a zasahuje tak nejen samotné imigranty, ale i jejich potomky (Garson, Thoreau 1999).

Z důvodu společného sociálního kontextu a shodnosti definic jednotlivých indikátorů je nejčastěji doporučována komparace stavu mezi imigranty a majoritou uvnitř státu, která přímo udává rozdíly mezi oběma skupinami, následné srovnání rozdílů mezi jednotlivými státy (Garson, Thoreau 1999; Entzinger, Biezeveld 2003; Doomernik 1998). Výchozím předpokladem pro analýzu míry integrace je tvrzení, že stav integrace znamená stejné příležitosti a z toho plynoucí vyrovnání pozic mezi majoritou a imigranty (Vermeulen, Penninx 2000). V ideálním případě by měly mít komparované skupiny co možná nejshodnější charakteristiky (z hlediska věku, pohlaví nebo kvalifikace; Council of Europe 1998). Ovšem to se z důvodů omezené datové dostupnosti ukázalo být nerealizovatelnou podmínkou. Srovnávány tedy byly obě skupiny v celé šíři. Vzhledem k tomu, že záměrem bylo mezinárodní srovnání, neočištění indikátorů od vlivu struktur obou skupin má v komparativním hledisku svůj význam, neboť reprezentuje do jisté míry specifický charakter situace a problémy na poli integrace imigrantů v dané zemi. Ve výzkumu musela být překonána také další metodická omezení – nekompatibilita definic některých indikátorů, různě definované imigrační populace a následně tedy i „neimigrační“ populace mezi státy¹¹ či lišící se časové horizonty pro některé indikátory.¹² V důsledku těchto limitů bylo možno přistoupit ke komparaci jen v omezené míře. Přesto jsme provedli kvalitativní srovnání dimenzí integrace mezi státy skrze sledování dosažených rozdílů v jednotlivých indikátorech mezi populací imigrační a „neimigrační“.¹³ Zde je na místě zdůraznit relativitu dosažených výsledků, které rozhodně nevedou k „absolutním“ závěrům, ale jsou spíše pokusem o částečné osvětlení oblasti komparace a hodnocení míry integrace.

Integrační proces byl na základě Heckmannovy koncepce (Heckmann 1999, Heckmann 2001 podle Hintermann 2003) a koncepce nizozemských autorů (Entzinger, Biezeveld 2003) rozdělen do šesti sfér. První sférou byla integrace strukturální, dále rozčleněná na oblast socioekonomickou a právně-politickou. Následovaly dimenze kulturní integrace, sociální integrace a identifikační integrace. Šestá dimenze se zaměřovala na postoje přijímající společnosti vůči imigrantům. Následně byly v literatuře, ať už teoretického zaměření (např. Entzinger, Biezeveld 2003; Council of Europe 1998), či v empirických výzkumech s danou tematikou (např. Domernik 1998, EFFNATIS 2001, Baldwin-Edwards 2005), identifikovány potenciální indikátory míry integrace a přiřazeny do definovaných sfér integrace.¹⁴ Poté byla k indikátorům vyhledávána „datová náplň“, především přes internetové zdroje (COMPSTAT či statistické úřady daných zemí) – celkově bylo takto nalezeno 25 společných

¹¹ V rakouských statistikách lze pojem „imigrant“ ztotožnit pouze s kategorií „cizinec“. S obdobnou kategorií pracuje i francouzská statistika, avšak z důvodu liberální naturalizační politiky je pro postižení situace imigrační populace lepší používat kategorie „immigré“ (osoba cizího původu narozená v zahraničí, s občanstvím cizím či francouzským). V Nizozemsku pak lze pracovat s kategorií „allochtonen“ - populace cizího původu definovaná jako osoby s alespoň jedním rodičem narozeným v zahraničí.

¹² V diplomové práci byl kladen důraz na míru integrace ve Francii. Snahou bylo pro francouzské prostředí nalézt hodnoty pro konstrukci tříleté časové řady, pro zbylé dva státy pak byly hledány datové podklady za jeden z roků francouzské časové řady (bližší viz Lachmanová 2006).

¹³ Výjimkou byly tzv. nepřímé indikátory, u nichž bylo možno rovnou komparovat cílové skupiny mezi zeměmi, neboť se týkají pouze jedné ze sledovaných skupin (např. zastoupení imigrantů v politickém systému) či jsou popisem vnějších podmínek integračního procesu (např. podmínky udělování občanství).

¹⁴ Kompletní seznam indikátorů viz Lachmanová 2006.

indikátorů. Snahou bylo takto analyticky pokrýt všechny dimenze integračního procesu a v závěru zjištěné výsledky synteticky spojit do tvrzení o celkové míře integrace imigračních skupin v komparativní pohledu.

3.2 Míra integrace v komparativním pohledu

Vzhledem k rozsahu tohoto článku budou více přiblíženy pouze vybrané výsledky části socioekonomické sféry, a sice trhu práce. Ačkoliv tato oblast integrace patřila k relativně nejlépe datově popsatelným, bylo i tak identifikováno jen několik společných indikátorů. Prvním z nich je míra ekonomické aktivity (viz tab. 1). Pro francouzské prostředí byl tento ukazatel mezi roky 2003 až 2005 pro obě skupiny (imigrační a neimigrační populaci) vyrovnán na hodnotě 55 %, zatímco v Rakousku v roce 2004 dosáhl rozdíl hodnot ekonomické aktivity 8,8 procentních bodů ve prospěch populace cizinců. V Nizozemsku pak v téže roce byla míra ekonomické aktivity populace cizího původu (alochtonní populace) o 8,3 procentního bodu nižší než u populace autochtonní („domácí“).

Ekonomickou aktivitu populace můžeme navíc doplnit ukazatelem míry zaměstnanosti (viz tab. 2), který udává poměr zaměstnaných ve věku 15-64 let ku populaci v této věkové kategorii.¹⁵ Tento přístup de facto odstraňuje vliv nezaměstnaných a ukazuje skutečnou participaci daných skupin na trhu práce. I v tomto pohledu zůstává pozice Francie středovou mezi Rakouskem a Nizozemskem. U všech tří zemí došlo k poklesu pozice imigrační populace. Z toho plyne vyšší zatížení imigrační populace nezaměstnaností, která tak snižuje hodnotu ukazatele participace na pracovním trhu.

Tento fakt dokumentuje indikátor míry nezaměstnanosti (viz tab. 3). Mezi lety 2003-2005 dosahovala průměrná míra nezaměstnanosti francouzských „immigrés“ téměř 18 %, což ji o 8,7 procentního bodu vzdalovalo od nižší míry nezaměstnanosti neimigrační populace, a přiřazovalo tak Francii v rámci sledovaných zemí poslední příčku. Avšak i v rakouském a nizozemském kontextu byly rozdíly mezi skupinami podobně vysoké, dosahovaly 7,4 procentního bodu ve prospěch nižší nezaměstnanosti rakouských občanů, resp. 6,8 procentního bodu v případě Nizozemska. Francie má tedy největší problémy s aktivním zapojením imigrantů, především ze třetích zemí, na pracovní trh. Toto tvrzení lze podložit údaji ze šetření Labour Force Survey z konce roku 2004, které mapují situaci imigračních populací ve sledovaných zemích pomocí kritéria státní příslušnosti. Z těchto údajů plyne, že rozdíl v míře nezaměstnanosti mezi francouzskými státními příslušníky a občany třetích zemí, jejichž míra nezaměstnanosti byla 26,5 %, dosahoval 17,6 procentního bodu, zatímco v Nizozemsku byl rozdíl 13,4 procentního bodu a v Rakousku pouze 8,3 procentního bodu (Eurostat Population and Social Conditions).

Zjištěné mezistátní rozdíly v indikátorech týkajících se trhu práce potvrzují relativně nejnižší míru zapojení imigrantů na trh práce ve Francii. Zapojení cizinců na rakouský trh práce vykazuje naopak nejlepší výsledky, jak v rovině nižších rozdílů mezi populací občanů a cizinců, tak i z pohledu absolutních hodnot.

Míra integrace byla v daných zemích zkoumána také v dalších sférách integračního procesu, avšak bylo obtížné stanovit jasné závěry o komparativní

¹⁵ V případě Rakouska i Francie byla použita modifikovaná verze tohoto ukazatele. Zaměstnaní i celková populace byli ohraničeni pouze dolní věkovou hranicí, tj. jednalo se o populaci starší 15 let.

Tab. 1 – Míra ekonomické aktivity ve Francii, Rakousku a Nizozemsku (2003–2005)

	Neimigrační populace (%)	Imigrační populace (%)	Rozdíl hodnot (neimigrační populace – imigrační populace)
Francie (2003–2005)	55,3	54,9	0,4
Rakousko (2004)	57,8	66,6	–8,8
Nizozemsko (2004)	70,1	61,9	8,3

Zdroj dat: Enquete Emploi 2003, 2004, 2005; 2004 Mikrocensus; Enquete beroepsbevolking 2004. Poznámky: pro detailnější popis ukazatelů viz Lachmanová 2006.

Tab. 2 – Míra zaměstnanosti ve Francii, Rakousku a Nizozemsku (2004)

	Neimigrační populace (%)	Imigrační populace (%)	Rozdíl hodnot (neimigrační populace – imigrační populace)
Francie	50,3	45,6	4,7
Rakousko	55,4	58,9	–3,5
Nizozemsko	66,5	54,5	12,0

Zdroj dat: Enquete Emploi 2004; 2004 Mikrocensus; Enquete beroepsbevolking 2004. Poznámky: pro detailnější popis ukazatelů viz Lachmanová 2006.

Tab. 3 – Míra nezaměstnanosti ve Francii, Rakousku a Nizozemsku (2003–2005)

	Neimigrační populace (%)	Imigrační populace (%)	Rozdíl hodnot (neimigrační populace – imigrační populace)
Francie (2003–2005)	9,1	17,8	–8,7
Rakousko (2004)	4,2	11,6	–7,4
Nizozemsko (2004)	5,3	12,1	–6,8

Zdroj dat: Enquete Emploi 2003, 2004, 2005; 2004 Mikrocensus; Enquete beroepsbevolking 2004. Poznámky: pro detailnější popis ukazatelů viz Lachmanová 2006.

úrovni integrace, neboť často nebylo možno nalézt dostatečný počet společných indikátorů. Relativně dobře popsanou sférou byla právně-politická dimenze integrace, jež však nemá přesnou vypovídací schopnost o míře zapojení imigrantů, ale spíše reflektuje, jaké jsou v daném státě podmínky pro jejich začlenění. Na základě ukazatelů podmínek udělování občanství, míry naturalizace, politických práv či zastoupení imigrantů v politickém systému byl jako nejinklusivnější vyhodnocen nizozemský integrační přístup.

Srovnání míry integrace v kulturní sféře, která má velmi silný normativní náboj v souvislosti s tradičními vzorci integračních přístupů, nepřineslo jasnou odpověď na to, ve kterém státě je tato míra nejvyšší. Ve francouzském případě, jenž by dle „asimilačního“ přístupu měl vykazovat nejvyšší míru kulturní integrace, se přesto ukázala být tato míra problematická. Rozdíly mezi imigrační populací a neimigrační populací byly, zejména ve srovnání s Rakouskem, vyšší (např. u míry kriminality, demografických charakteristik, rozdílů v zaměstnanosti mužů a žen aj.).

V sociální a identifikační dimenzi integrace nebylo nalezeno dostatečné množství relevantních podkladových údajů pro vyřčení závěru o komparativní míře integrace. Jedná se o oblasti integrace týkající se začleňování do privátních sfér přijímající společnosti (skrze přátelské vazby, partnerské vztahy či členství v organizacích) a míry identifikace imigrantů s většinovou společ-

ností. Z charakteru těchto procesů je zřejmé, že nalezení společné komparativní platformy je z hlediska makropřístupu založeného na statistických podkladech jednotlivých zemí v podstatě nemožné.

Postoje přijímající společnosti vůči imigrantům nelze považovat za oblast popisující míru integrace. Představují přesto vnější podmínky zásadního významu, které nejen každodenně spoluutváří běžný život imigrantů, ale také významně ovlivňují politické struktury. Z analýzy sledovaných zemí lze usuzovat na nejvstřícnější postoje nizozemské společnosti vůči imigrantům – ať už ze strany státu (např. kvalitní antidiskriminační systém) či veřejnosti (pozitivněji naladěné veřejné mínění než v ostatních dvou zemích, menší volební podpora antiimigračním stranám).

Zvolená metoda a dostupné nástroje, neumožnily provést mezistátní komparaci celkové míry integrace imigrantů, a nelze tak s určitostí konstatovat, který ze států je v procesu integrace imigrantů efektivnější. Sledované země lze komparativně hodnotit pouze v některých sférách integračního procesu.

4. Závěr

V úvodu jsme stanovili dva hlavní cíle, kterým se tento příspěvek věnoval. Nejprve jsme diskutovali tradiční typologii integračních modelů a na základě vývoje integračních přístupů Rakouska, Francie a Nizozemska jsme se pokusili konkretizovat obecné, často konvergenční, změny integračních politik. Z provedeného výzkumu vyplývá, že ve všech třech sledovaných zemích dochází ke změnám v přístupu k integraci imigrantů a současně je tento vývoj odchyluje od tradičně definovaných integračních modelů, jejichž byly čelními představiteli. Přestože si zkoumané státy stále uchovávají některé rysy klasických modelů, lze pro ně použitou typologii integračních modelů považovat za nevyhovující a nepřesnou. Je navíc otázkou, nakolik je tato typologie relevantní i pro jiné zástupce jednotlivých integračních modelů. Z obecně konstatovaných změn v integračních přístupech se zdá, že odklon od tradičních modelů není pouze záležitostí daných tří zemí, ale že k němu dochází napříč západoevropskými státy. Ovšem k vyslovení závěru o celkové ztrátě relevance této typologie je zapotřebí dalšího výzkumu.

V souvislosti se změnami integračních přístupů, navíc v konvergenčním směru, je třeba zmínit, že k tomuto vývoji a hledání nového přístupu (možná v podobě tzv. modelu občanské integrace) dochází z několika důvodu. Jednou z příčin těchto konvergencí je bezesporu „evropeizace“ národních politik a růst významu společných politik Evropské unie, avšak názory na váhu unijního vlivu se liší (Heckmann 1999; Baršová, Barša 2005; Barou 2001). Roste také význam mezinárodních struktur a globalizace, což vede ještě k většímu omezení suverenity států. Na změny v přístupech a na sblížování pravidel integrace má však klíčový vliv neúspěšnost použitých modelů v řešení společenských problémů spojených s přítomností imigračních populací – sociální a residenční segregaci, vysokou mírou nezaměstnanosti či etnickou diskriminací nalezneme napříč státy a integračními modely (Bauböck 2005, Baršová, Barša 2005).

Některé tyto problémy jsme dokumentovali v rámci naplnění druhého cíle, kdy jsme se pokusili o zodpovězení otázky úspěšnosti sledovaných států v procesu integrace imigrantů. Za tímto účelem jsme použili metody indikátorů míry integrace a jejich mezistátního srovnání v jednotlivých dimenzích integračního procesu. Přes četná metodická a datová omezení se podařilo některé části integračního procesu komparativně zhodnotit. Byla konstatována rela-

tivně nejnižší míra zapojení imigrantů na trh práce ve Francii, zatímco rakouský trh práce v tomto ohledu dosahoval nejlepších výsledků. Nizozemský integrační přístup byl hodnocen jako nejinklusivnější v právně-politické dimenzi integrace, stejně tak byl postoj přijímající společnosti vůči imigrantům v „zemi tulipánů“ identifikován jako nejvstřícnější.

Nejednoznačných komparativních výsledků bylo dosaženo v kulturní sféře integrace, ačkoliv, navzdory teoretickému předpokladu, nebyla potvrzena vysoká míra kulturní integrace imigrantů ve francouzské společnosti. V sociální a identifikační dimenzi integrace navíc nebylo nalezeno dostatečné množství podkladových údajů pro komparativní srovnání.

Na základě nedostatečného datového podložení některých analyzovaných dimenzí a celkové složitosti procesu integrace nebylo možno přistoupit k závěrečnému zhodnocení výkonu jednotlivých států a není tak možno určit, který z nich je efektivnější při začleňování imigrantů do majoritní společnosti. Domníváme se, že tato problematika má natolik komplexní charakter, jenž je závislý na mnoha specifických faktorech jednotlivých států, že celkové hodnocení úspěšnosti je téměř neproveditelným úkolem. Článek se proto soustředil na metodické uchopení dané problematiky a vyhodnocení úspěšnosti států v dílčích oblastech integračního procesu. Rovněž byla prověřena možnost mezistátní komparace na základě použití metody indikátorů míry integrace, přičemž byly zjištěny prozatím omezené možnosti její aplikace. Avšak lze předpokládat, že při zkvalitnění a harmonizování statistického sledování migračních populací bude růst i rozsah uplatnění této metody.

Literatura:

- APPEL, M., WOHLGENANT, L., FERNÁNDEZ DE LA HOZ, P. (2005): Country Report on Austria. In: IOM, Dimensions of Integration: Migrant Youth in Central European Countries (European Commission Project), IOM, Vienna, s. 3–49.
- BAROU, J. (2001): Europe, terre d'immigration. Flux migratoires et intégration. Presses Universitaires de Grenoble, Grenoble, 175 s.
- BARŠOVÁ, A., BARŠA, P. (2005): Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita Brno, 308 s.
- BAUBÖCK, R. (ed.) (2005): Migration and Citizenship: Legal Status, Rights and Political Participation. State of the Art Report Cluster B3, IMISCOE http://www.imiscoe.org/workingpapers/documents/migration_and_citizenship.pdf (15.3.2006), 75 s.
- BIFFL, G. (2005): Austria 2004–2005. SOPEMI Report on Labour Migration. Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung, [http://publikationen.wifo.ac.at/pls/wifosite/wifosite.wifo_search.frameset?p_file=MONOGRAPHIEN/PRIVATE26405/S_2005_SOPEMI_25810\\$.PDF](http://publikationen.wifo.ac.at/pls/wifosite/wifosite.wifo_search.frameset?p_file=MONOGRAPHIEN/PRIVATE26405/S_2005_SOPEMI_25810$.PDF) (12.12.2005), 89 s.
- BISSON, A. (2004): Le contrat d'accueil et d'intégration. Regards sur l'actualité, č. 299, březen 2004, s. 41–51.
- CARRERA, S. (2006): A Comparison of Integration Programmes in the EU. Trends and Weaknesses. Challenge Papers, č. 1, březen 2006, www.ceps.be (15.4.2006), 25 s.
- CASTLES, S. (1995): How nation-states respond to immigration and ethnic diversity. New Community, 21, č. 3, s. 293–308.
- CASTLES, S., MILLER, M. J. (2003): The Age of Migration. Palgrave Macmillan, Third Edition, 338 s.
- COSTA-LASCOUX, J. (1999): L'intégration a la française: une philosophie, des lois. In: Dewitte, P. (ed.): Immigration et l'Intégration: l'état des savoirs. La Découverte, Paris, s. 328–340.
- Council of Europe (1998): Measurement and Indicators of Integration. Community Relations, http://www.coe.int/T/E/Social_Cohesion/Migration/Documentation/Publications_and_reports/Measurement%20and%20indicators%20of%20integration.pdf (3.12.2005), 182 s.

- Demographisches Jahrbuch 2004, Statistik Austria, <http://www.statistik.at/neuerscheinungen/demograph2004.shtml> (24.7.2006).
- DOOMERNIK, J. (2005): The State of Multiculturalism in the Netherlands. *Canadian Diversity*, 4, č. 1, <http://dare.uva.nl/document/17289> (15.3.2006), s. 32–35.
- DOOMERNIK, J. (1998): The Effectiveness of Integration Policies Towards Immigrants and Their Descendants in France, Germany and the Netherlands. ILO, <http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/imp/imp27.pdf> (3.12.2005), 87 s.
- DRBOHLAV, D. (2001): Mezinárodní migrace obyvatelstva – pohyb i pobyt (Alenky v kraji divů). In: Šišková, T. (ed.): *Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Portál, Praha, s. 17–30.
- DRBOHLAV, D., ČERNÍK, J., DZÚROVÁ, D. (2005): Country Report on the Czech Republic. In: IOM, *Dimensions of Integration: Migrant Youth in Central European Countries* (European Commission Project). IOM, Vienna, s. 51–99.
- ENTZINGER, H. (2000): Different and equal; models for the analysis of integration policies. In: Council of Europe, *Strategies for implementing integration policies*. Proceedings. Prague 4–6 May 1999, s. 7–17.
- ENTZINGER, H., BIEZEVELD, R. (2003): Benchmarking in Immigrant Integration. European Research Centre on Migration and Ethnic Relations, http://europa.eu.int/comm/justice_home/funding/doc/study_indicators_integration.pdf (14.11.2005), 53 s.
- Eurostat Population and Social Conditions, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=0,1136184,0_45572595&_dad=portal&_schema=PORTAL (18.7.2006).
- FREEDMAN, J. (2004): Secularism as a Barrier to Integration? The French Dilemma. *International Migration*, 42, č. 3, s. 5–29.
- GARSON, J.-P., THOREAU, C. (1999): Typologie des migrations et analyse de l'intégration. In: Dewitte, P. (ed.): *Immigration et l'Intégration: l'état des savoirs*, La Découverte, Paris, s. 15–31.
- GEVREY, M. (2003): Les défis de l'immigration future. Rapport pour Le Conseil économique et social, <http://www.ces.fr/rapport/doclon/03102922.PDF> (18.2.2006), 361 s.
- GUYOMAR, M. (1999): La politique d'immigration française depuis 1945. In: Dewitte, P. (ed.): *Immigration et l'Intégration: l'état des savoirs*, La Découverte, Paris, s. 297–309.
- Haut conseil à l'intégration (2006): Le bilan de la politique d'intégration 2002–2005. La Documentation française, Paris, <http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/064000272/0000.pdf> (31.5.2006), 328 s.
- HECKMANN, F. (1999): Integration Policies in Europe: National Differences or Convergence? *Efms Paper*, č. 33, http://web.uni-bamberg.de/~babef3/pdf/efms_p33.pdf (5.12.2005), 19 s.
- HINTERMANN, C. (2003): Research Impact Analysis and Discussion – Report from the Technical Meeting in Vienna 2001 and Future Research in the Field. In: Workshop on Demographic and Cultural Specificity and the Integration of Migrants, 21–23 March 2002, Helsinki, Finland, Working Papers E 16/2003, The Population Research Institute, Helsinki, Finland, s. 93–102.
- HOWARD, M. M. (2005): Variation in Dual Citizenship Policies in the Countries of the EU. *International Migration Review*, 39, č. 3, s. 697–720.
- ICMPD, International Centre for Migration Policy Development (2005): *Integration Agreements and Voluntary Measures*, <http://www2.fmg.uva.nl/imes/books/icmpd2005.pdf> (15.11.2005), 224 s.
- JANDL, M., KRALER, A. (2003): Austria: A Country of Immigration? <http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=105> (8.7.2005).
- KÖNIG, K., PERCHINIG, B. (2005): Austria. In: Niessen, J., Schibel, Y., Thompson, C. (eds.): *Current Immigration Debates in Europe: A Publication of the European Migration Dialogue*, MPG, http://www.migpolgroup.com/multiattachments/2956/DocumentName/EMD_Austria_2005.pdf (23.4.2006), 30 s.
- LACHMANOVÁ, L. (2006): Francouzský model integrace imigrantů: jeho výsledky a komparativní hodnocení. Diplomová práce. Přírodovědecká fakulta, UK, Praha, 152 s.
- MONGIN, O. (2004): La quadrature du cercle républicain et la vocation migratoire. *L'Asile*, le contrôle des flux migratoires et la volonté d'intégration. *Esprit*, č. 302, s. 61–77.
- Nationaler Kontaktpunkt Österreich im Europäischen Migrationsnetzwerk (2004): *Der Einfluss von Immigration auf die Österreichische Gesellschaft*, <http://www.auslaender.at/download/immigration-oesterreich-studie.pdf> (5.12.2005), 77 s.
- NIESSEN, J. (2000): Diversity and cohesion: new challenges for the integration of immi-

- grants and minorities. Council of Europe, Strasbourg, [http://www.coe.int/t/E/Social_Cohesion/migration/Documentation/Publications_and_reports/Diversity%20and%20Cohesion%20\(Eng\)%20.pdf](http://www.coe.int/t/E/Social_Cohesion/migration/Documentation/Publications_and_reports/Diversity%20and%20Cohesion%20(Eng)%20.pdf) (6.3.2006), 119 s.
- PENNINX, R., GARCÉS-MASCARENAS, B., SCHOLTEN, P. (2005): Policymaking Related to Immigration and Integration: A Review of the Literature of the Dutch Case. Country Report on The Netherlands, cluster C9, IMISCOE, http://www.imiscoe.org/workingpapers/documents/country_report_netherlands.pdf (15.3.2006), 31 s.
- RAXEN National Focal Point Austria (2004): Analytical Report on Legislation. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, <http://eumc.eu.int/eumc/material/pub/RAXEN/4/leg/R4-LEG-AT.pdf> (23.1.2006), 76 s.
- RAXEN National Focal Point France (2004): Analytical Report on Legislation. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, <http://eumc.eu.int/eumc/material/pub/RAXEN/4/leg/R4-LEG-FR.pdf> (23.1.2006), 40 s.
- VERMEULEN, H., PENNINX, R. (2000): Introduction. In: Vermeulen, H., Penninx, R. (eds.): *Migrant Integration. The Dutch Case*. Het Spinhuis, Amsterdam, s. 1–35.
- WEIL, P. (2005): *La République et sa diversité*. Seuil – République des idées, Paris, 112 s.
- WIHTOL DE WENDEN, C. (2005): Conceptual and political approaches to integration: the French perspective. In: Süßmuth, R., Weidenfeld, W. (eds.): *Managing Integration. The European Union's responsibilities towards immigrants*, s. 61–65.
- WOLF, R., TUDOSE, M. (2005): Country Report on Germany. In: IOM, *Dimensions of Integration: Migrant Youth in Central European Countries* (European Commission Project), IOM, Vienna, s. 101–146.
- ZEBRA (1999): Änderung der Notstandshilfegewährung. <http://zebra.or.at/zebratl/599art/599artikel7.htm> (5.6.2006).

Summary:

DEVELOPMENT AND EFFECTIVENESS OF MODELS OF IMMIGRANT INTEGRATION: THE CASE OF AUSTRIA, FRANCE AND THE NETHERLANDS

The process of immigrant integration is one of the main social cohesion mechanisms helping to ensure stability of ethnically heterogeneous societies of Western Europe. In the course of time, states have developed their own approaches to integrate immigrant population, especially by using different immigration and integration policies. Based on these differences, three distinct models of immigrant integration were defined: differential exclusion model, assimilation model and multicultural model. The article focuses on three European countries representing different models – Austria the differential exclusion model, France the assimilation model and the Netherlands the multicultural model. Based on the current development in integration approaches of these states, important changes were found. It can be said that these countries can no longer be perceived as „classical examples“ of models in question. Changes in their approaches to the immigrant integration in recent years have exceeded boundaries of the models. Furthermore it seems that integration policies are developing in a convergent manner towards integration of individuals that are obliged to learn the language and to respect values and norms of the receiving country without the necessity to loose their ethnical culture.

Different integration approaches should have different results in the field of immigrant integration. Thus a comparative research of the effectiveness of the Austrian, the French and the Dutch integration approaches (understand as a level of immigrant integration) was made. The level of immigrant integration was measured by using different indicators. The choice of indicators was based on academic literature and the data were found mainly in national statistical databases. The main method of evaluation was to compare the values of indicators obtained for the immigrant population with the values for the natives and then to compare the differences that were found between the two subpopulations within the given countries. However, the results are limited not only due to the complexity of the integration process, but also to many methodological limitations that were faced.

Regarding the level of immigrant integration on the labour market, the French situation was clearly the worst – especially the difference in unemployment rate between the immigrants and the natives was high. On the other hand, the Austrian labour market showed the highest level of immigrant integration. In contrast to the traditional goals of the French model, the level of cultural integration of immigrants was surprisingly low,

especially compared to Austria. The Netherlands seemed to be the most inclusive state in terms of the legal–political dimension of integration; also approaches of the receiving society were far better than in France or Austria.

Although the original aim was to compare the overall effectiveness of the process of integration, it has not been reached due to the lack of comparable data necessary to such a complex evaluation.

(Pracoviště autorky: autorka je postgraduální studentkou katedry sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, Albertov 6, 128 43 Praha 2; e-mail: lenka_lach@yahoo.com.)

Do redakce došlo 30. 1. 2007